

dramaturgului nostru. În locul unui dialog strâns, care ar fi putut face pe Rosine să înțeleagă adevărata natură psihologică a lui Poliche. Rosina d-nei Voiculescu vorbește tot timpul singură, furioasă și volubilă. Nici o vorbă a bietului Boudier nu se distinge... Peste toate explicațiile lui cade violenta apostrofă de: „Canalia! Canalia!” a unei Rosine pasionate și nervoase, pe care n-o prevăzuse Bataille, nici Cécile Sorel, interpreta rolului din Comedia Franceză...

Pe calea amănuntelor s-ar putea merge și mai departe. Astfel, cu actul al treilea de la Fontainebleau, Bataille ne arată pe Rosine „cufundându-se într-un fotoliu din care nu se mișcă” – o Rosină calmă și picurând de urâtul vieții în doi la țară. Rosina d-nei Voiculescu stă culcată jos pe o blană de urs alb, făcând mișcări gratioase și plastice. E un amănunt ce vorbește îndeajuns... Ne arată, îndeosebi, libertatea pe care artiștii noștri cei mai buni și-o iau cu lucrările dramatice și puținul lor respect față de viziunea autorului.

(„Rampa nouă ilustrată”, nr. 180, 9 martie 1916)

Debutul meu... în teatru

Această revistă mă cercetează asupra... debutului meu în teatru! Nu e vorba nici de critica dramatică, pe care am făcut-o câțiva ani la „*Flacăra*” de dinainte de război; nici de volumul de *Istorie a literaturii dramatice române* care lipsește din *Istoria* mea în șase volume, ci de debutul meu ca scriitor de teatru.

Acum vreo douăzeci și cinci de ani, am publicat la editura „*Flacăra*” un volum de *Scenete și fantezii*, adică de literatură dialogată, ce indica încă de pe atunci nevoia exprimării dialogice; de altfel, chiar și înainte, în primele volume de *Critice*, se găsesc articole dialogate; cuprinsul unor cărți apărute sau al unor probleme literare, personajii sintetice în genul celor ale lui La Bruyère, reprezentând diferite atitudini spirituale bine precizate – atitudinea principal negativă, atitudinea afirmativă și atitudinea conciliantă – Glykion, Picrophonios și Agathon – porneau discuții estetice, constituind, astfel, un mic teatru ideologic și critic, în care stăruia aceeași nevoie a expresiei dramatice. Dacă nu mă scoboram pe scenă, aduceam dialectica scenei în critică.

Evocând aceste urme de elemente dramatice din activitatea mea critică, eram să uit că, imediat după prima mea manifestare critică, adică după apariția celor două volume de *Pași pe nisip*, aproape simultan, am tipărit o piesă *De peste prag*, în trei acte. N-aș putea afirma nimic despre ea, deoarece au trecut de atunci treizeci de ani fără s-o fi recitat. Știu că era o dramă psihologică, sumbră, pentru că eu însumi eram sumbru, cu pretenții literare, de atmosfera nordică și prin urmare cu certe influențe ibseniene. N-am prezentat-o nici unui teatru, ci am publicat-o de-a dreptul. Puțina critică a timpului (Chendi, Gorun, etc) a înregistrat-o favorabil; dl. Iorga a atacat-o, cum era și firesc, întrucât pornisem de pe atunci lupta împotriva literaturii sămănătoriste. Am oferit-o, se pare, și lui Maiorescu. Nu mică mi-a fost mirarea citind acum câțiva ani un articol asupra adnotațiilor făcute de marele critic pe marginea câtorva cărți ale lui ajunse azi în posesiunea Bibliotecii Universității. Aceste adnotații, firește cu restricțiuni, m-au măgulit; drama întreținuse până la urmă interesul criticului și-i ațâțase spiritul polemic...

Tot în acea epocă a tinereții, am mai scris un act *Cine era?*, compus într-o vară la Agapia, din incitații pur sentimentale. Cum pe atunci colaboram la

„Convorbiri critice”, întorcându-mă la București, toamna, l-am citit într-un cerc de prieteni (M. Dragomirescu, Cincinat Pavelescu, Em. Gârleanu, D. Nanu, etc.) în sala de lectură a Hotelului Splendid. D-lui M. Dragomirescu nu i-a prea plăcut. Farmecul actului stătea în echivocul finalului: un soț implicat, fără motiv de altfel, într-o afacere judiciară, nu vrea să-și dovedească alibiul din pricină că în noaptea crimei nu dormise de fapt acasă; alibiul i-l aduce totuși un vecin, care-l văzuse intrând în iatacul său. De aici perplexitatea soțului; în aceeași noapte, el fusese înlocuit la dânsul de altul. Cortina cade pe nedumerirea lui și a publicului: cine era atunci?... Dl. Mihail Dragomirescu îmi cerea să mai adaog două acte pentru a lămurii spectatorilor cine fusese, în adevăr, omul care-i luase locul în atribuțiunile conjugale. Mi-am dat seama că n-a înțeles nimic din problematica actului meu. Spirit didactic și logic, d-sa voia să rezolv identitatea amantului și să-i produc actele stării civile în fața publicului, pe care impresionismul meu se mulțumea cu o simplă indicație... Am publicat actul în „Luceafărul” din Sibiu, iar „Convorbirilor critice” le-am dat, în schimb, niște scenete sub titlul *Așa e la vilegiatură*, modeste dialoguri estivale. Care nu mi-a fost însă mirarea, citindu-mi, două luni după aceea, la Paris, unde mă aflam, scenetele însoțite de cele mai elogioase comentarii ale criticului; se pare că scrisesem fără să știu o capodoperă, adevărată comedie de salon, ce lăsa în urmă *Cometa* lui D. Anghel și Șt. O. Iosif, etc. Deși își deviase balanțele în favoarea mea, am conceput de pe atunci o sumbră îndoială asupra imparțialității criticii științifice.

Actul l-am prezentat lui Pompiliu Eliade, cu care eram prieten: doctori amândoi în litere de la Sorbona, aveam tot dreptul să ne îndoim reciproc de aptitudinile noastre dramatice. Cum am plecat iarăși la Paris, n-am mai avut nici un răspuns de la dânsul; în lipsă, totuși, și fără inițiativa mea, actul a fost jucat la Craiova de Em. Gârleanu de vreo cinci-șase ori, cu Ion Moțun, ca interperet principal. Se pare că a avut succes; cel puțin așa mă asigură Gârleanu. Dar Gârleanu era un bun camarad și un meridional autentic...

Și atât. De atunci n-am mai făcut încercări dramatice. Mi-am îndreptat activitatea spre alte domenii. N-am mai revenit, poate și din faptul că e mult mai greu să joci o piesă decât s-o scrii; forțele autorilor noștri dramatice se cheltuiesc mai mult în stăruință, așteptări și enervări, decât la birou în fața sfintei foi de hârtie albă...

(„Scena și ecranul”, nr. 2/18 ian. 1936)

De ce n-am scris cronică dramatică

(Fragmente)

[...] N-am putut niciodată scrie decât cu iluzia duratei, a eternității chiar, de a cărei zădărnice îmi dădeam seama mai pe urmă, dar pe care am cultivat-o, totuși, știind-o creatoare. Am pus, astfel, în actul scrisului o solemnitate și l-am investit cu virtuți imaginare de veșnicie; oricât de absurdă, atitudinea nu putea decât intensifica încordarea și ridica nivelul scrisului. Chiar în articole ocazionale, porneam de la convingerea că fiecare rând e destinat duratei și mă trudeam, deci, să-l fac vrednic de destinul lui; opinteam banalitatea pe scripetele literaturii; rândul nu avea să rămână în foaia uitată a ziarului, ci,